

ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՔՐԴԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՓՈՒՍԱԿԵՐՊՈՒՄՆԵՐԸ ՍԻՐԻԱԿԱՆ ՃԳՆԱԺԱՍԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ*

Ա. Ս. ՍԱՅԻՅԱՆ, պատմական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ՊՆ ՊԱՀՀ-ի ԱՌՀԻ-ի ՏՌՎԿ գիտնական-վերլուծաբան,
ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի գիտաշխատող

Ներածություն

Սույն հոդվածի նպատակն է Սիրիական ճգնաժամի համատեքստում Թուրքիայի քրդական քաղաքականության փոխակերպումների վերլուծությունը ՀՀ անվտանգային շահերի տեսանկյունից, ինչն անհրաժեշտ է նաև նրա տարածաշրջանային ու ներքաղաքական զարգացումները հասկանալու համար: Ըստ այդմ քննարկվել են հետևյալ խնդիրները: Թուրքիայում և Սիրիայում Քրդական հարցի կերպափոխումները մինչև «Արաբական գարունը» և դրանից հետո, Թուրքիայի ձեռնարկումները

Սիրիայում Քաղաքացիական պատերազմի շրջանում և Ասադի իշխանության տապալումից հետո:

2024 թ. նոյեմբերի 27-ին Թուրքիայի Նախագահ Ռեջեփ Թայյիփ Էրդողանի հովանավորությունը վայելող Սիրիայի ազատ բանակի, ինչպես նաև իսլամիստական խմբավորումների ձեռնարկած հարձակումը և Սիրիայում իշխանության գավթումն ուժեղացրել են Մերձավոր Արևելքում Թուրքիայի ռազմաքաղաքական ազդեցությունը: Այն անմիջական ֆիզիկական անվտանգության սպառնալիք է նաև Սիրիայի քրդական ինքնավարության՝ Ռոժավայի համար: Սիրիայի նկատմամբ Էրդողանի վերահսկողության փաստացի հաստատումը 1920 թ. հռչակված Ազգային ուխտի** իրագործումն է, և ռազմական ճանապարհով Քրդական հարցի լուծումը նպատակաուղղված է Հյուսիսային Իրաքի և Հյուսիսային Սիրիայի նկատմամբ վերահսկողության հաստատմանը:

* Հոդվածն ստացվել է 28.02.2025: Հոդվածի գրախոսությունը ստացվել է 12.05.2025:

** *Ազգային ուխտ*, կամ *Անկախության հռչակագիր (Misak-ı Milli)*. 1920 թ. հունվարի 28-ին Ստամբուլում ընդունել է օսմանյան խորհրդարանը, որի մեծամասնությունը կազմում էին Մուսթաֆա Քեմալի շարժման հետևորդները: Բաղկացած է 6 կետից: Նախատեսվում էր թուրքական պետության տարածքի մեջ անվերապահորեն ներառել Հալեպի և Մոսուլի վիլայեթները (հոդվ. 1): Ինչ վերաբերում է արաբական երկրներին (հոդվ. 1), Կարսի, Արդահանի ու Բաթումի սանջակներին (հոդվ. 2) և Արևմտյան Թրակիային (հոդվ. 3), ապա դրանց նկատմամբ տարածքային նկրտումները շղարշվում էին տեղի մահմեդական բնակչության շրջանում անցկացվելիք այսպես կոչված հանրաքվեներով՝ այն վստահությանամբ, որ նա անպայման կքվեարկի Օսմանյան պետության կազմում լինելու օգտին:

Հարկ է նշել, որ քրդական խնդիրը թուրքական քաղաքական օրակարգում գրավում է առաջնային դիրքեր և ժամանակի ընթացքում ավելի է սրվում: Սույն հոդվածում տրվում են քրդական խնդրի ծագման պատճառները, ինչպես նաև Սիրիական ձգնաժամում տեղի քրդերի նկատմամբ թուրքի վարած քաղաքականությունը, որն ունի ինչպես պաշտպանողական, այնպես էլ հարձակողական բնույթ, և առաջին հերթին, ուղղված է նրանց ազատագրական շարժման դեմ: Նպատակ ունենալով Սիրիայում տապալել Բաշար Ասադի կառավարությունը և իշխանության բերել իր հովանավորյալ ուժին՝ Էրդողանը, միևնույն ժամանակ, ծրագրում է զավթել Սիրիական Քրդստանը և վերջ տալ նրա ազգային-ազատագրական շարժմանը:

Քրդական խնդիրը Թուրքիայում և Սիրիայում մինչև «Արաբական գարունը»

Թուրքիայում քրդերի ազատագրական շարժման նոր փուլն սկսվել է 1978 թ., երբ Աբդուլլահ Օջալանն ստեղծեց Քրդստանի բանվորական կուսակցությունը (ԲԲԿ): 1984 թ. շարժումը վերածվում է ապստամբության, որը շարունակվում է մինչև օրս և խլել է հազարավոր մարդկանց կյանքեր: Կուսակցության ստեղծումից կարճ ժամանակ անց Ա. Օջալանը, խուսափելով Թուրքիայում ձերբակալությունից, անցնում է Սիրիա, որտեղից էլ ղեկավարում էր ապստամբությունը: ՈՒ թեև Սիրիայի այն ժամանակվա ղեկավար Հաֆեզ Ասադը սիրիական քրդերի նկատմամբ վարում էր այն նույն քաղաքականությունը¹, որն իր քրդերի նկատմամբ վարում էր Թուրքիան, սակայն որոշ քաղաքական նկատառումներով (Սառը պատերազմի հակառակորդ ճամբարներում գտնվելը, թուրք-իսրայելական ջերմ հարաբերությունները) մերժում է Օջալանին հանձնելու Անկարայի պահանջը, և մինչև «Արաբական գարունը» (2011 թ.) քրդական խնդիրը հիմնականում մնում էր որպես ներթուրքական ոլորտ:

Գիտակցելով, որ քրդական խնդիրը լիովին կառավարելի է և նախաձեռնությունն իրենց ձեռքում է², թուրքական իշխանությունները բազմիցս խախտել են զինադադարի վերաբերյալ քրդերի հետ ձեռք բերված պայմանավորվածությունները և նախընտրական քարոզարշավների ժամանակ ահաբեկչության դեմ պայքարի կոչերի շնորհիվ շահել թուրք բնակչության քվեների մեծ մասը: Դրությունը փոխվեց Պարսից ծոցի 1990–1991 թթ. պատերազմից հետո, երբ Իրաքի հյուսիսում ստեղծվեց քրդական ինքնավարություն, որի գոյությունը լուրջ սպառնալիք էր թուրքական պետության համար: Սակայն Անկարան չէր կարող ռազմական ճանապարհով ոչնչացնել այդ ինքնավարությունը, քանի որ այն գտնվում էր ԱՄՆ-ի պաշտպանության ներքո: Ուստի Էրդողանին հաջողվեց իրագործել Թուրքիայի համար ամենա-

¹ Stu «Курды от независимости Сирии до партии Баас». «АННА», 05.09.2022 (<https://hawarnews.com/ru/166240446021725>):

² Stu *Ofra Bengio*. Erdogan, the Kurds and Turkish Election: What Next? 6 June 2023 (<https://www.inss.org.il/publication/turkey-kurds/>):

բարենպաստ տարբերակը՝ ինքնավարության ղեկավար դարձնել իր դաշնակից Նեչիրվան Բարզանիին, ինչի շնորհիվ թուրքական իշխանություններն ինքնավարությունից առաջին վտանգ չեն սպասում:

ԽՍՀՄ փլուզումից հետո, երբ տարածաշրջանում սկսեց մեծանալ Թուրքիայի դերը, Հ. Ասադն ստիպված էր տեղի տալ և 1998 թ. երկրից արտաքսել Օջալանին, որին կարճ ժամանակ անց ձերբակալեցին թուրքական հատուկ ծառայությունները³: Օջալանի ձերբակալումից հետո քրդական շարժումը Թուրքիայում միառժամանակ անկում ապրեց: Բայց տարիներ շարունակ Սիրիայում Ա. Օջալանի գտնվելը անհետևանք չմնաց. Սիրիայի քրդերի մեծ մասը դարձավ ՔԲԿ հետևորդ, և բնական էր, որ սիրիական քաղաքացիական պատերազմի ժամանակ ստեղծված քրդական ինքնավարությունում իշխանությունն անցավ ՔԲԿ հիմնած «Սիրիայի ժողովրդավարական ուժեր» (*SDS*) դաշինքին⁴, որտեղ գլխավոր կուսակցությունը «Ժողովրդավարական միություն» կուսակցությունն է (*PYD*)⁵: Այս իրողությունը Թուրքիայի համար սպառնալիք էր, քանի որ, ի տարբերություն Իրաքյան քրդական ինքնավարությունից, Ռոժավայից Թուրքիա էին ներթափանցում ազգային-ազատագրական ձախ գաղափարախոսություններ (մարքսիզմ-լենինիզմ):

Սիրիական ճգնաժամը և Թուրքիայի քրդական քաղաքականության փոխակերպումները 2011 – 2023 թթ.

Այդ էր պատճառը, որ երբ սկսվեց «Արաբական գարունը» և Սիրիայի քրդերը ստեղծեցին դե ֆակտո ինքնավարություն, թուրքական իշխանությունները նրա նկատմամբ ընդունեցին կոշտ դիրքորոշում: Պետք է նշել, որ քրդական այս նոր սպառնալիքը և Սիրիայում սկիզբ առած քաղաքացիական պատերազմը Երդողանի համար ստեղծում են *ինչպես պաշտպանողական, այնպես էլ հարձակողական հնարավորություններ*՝ լուծելու թե՛ քրդական խնդիրը, թե՛ Սիրիայում տարածելու իր ազդեցությունը, իսկ հնարավորության դեպքում՝ Ազգային ուխտը կյանքի կոչելու և իր վարած քաղաքականության շրջանակներում դե ֆակտո զավթելու այն: Բացի այդ, սիրիական, լիբիական և իրաքյան քաղաքականությունը Երդողանի համար հրաշալի հնարավորություն էր լռեցնելու իր դեմ ծավալվող քաղաքական, ռազմական և քաղաքացիական ընդդիմադիր շարժումները և հաստատելու իր անձնապաշտական իշխանությունը:

Այդուհանդերձ մինչև 2016 թ. Ռոժավան գրավելու նպատակով նա նախընտրում էր Սիրիայի քրդերի դեմ ռազմական գործողությունները վարել

³ Տես *Дмитрий Пирожков*. Операция "Длинные руки". «Коммерсантъ», 23.02.1999 (<https://www.kommersant.ru/doc/15199>):

⁴ Տես «Սիրիայի ժողովրդավարական ուժեր» դաշինքի մաս կազմող Սիրիայի ինքնապաշտպանական ուժերի պաշտոնական կայքէջը (<https://sdf-press.com/en>):

⁵ Տես «Ժողովրդավարական միություն» կուսակցության պաշտոնական կայքէջը (<https://pydrojava.org/english/>):

իր հովանավորյալ տարբեր իսլամիստական խմբավորումների՝ Իսլամական պետության⁶, Հայաթ Թահրիր ալ Շամի և Սիրիայի ազատ բանակի ուժերով: Թուրքական բանակն այդ ժամանակահատվածում աջակցում էր նրանց օդային և հրետանային հարվածներով: Դա ակնհայտորեն երևաց 2014 թ. Քորանիի համար մղվող մարտերում, երբ թուրքական տանկերն ու ինքնազնաց հրետանային կայանքներն իրենց կրակով իբր խոցում էին իսլամիստների ուժերը, թեև մեծ մասամբ ոչնչացվում էին քրդերի մարտական դիրքերը: Այս ամենով հանդերձ՝ Երդողանն այս փուլում չկարողացավ հասնել իր նպատակին, քանի որ ԱՄՆ-ը Իսլամական պետության ու սիրիական կառավարության դեմ պայքարում աջակցում էր քրդերին և չթուլատրեց, որ քրդերը պարտություն կրեն:

Սակայն սիրիական հակամարտության մեջ ՌԴ ներգրավումը 2015 թ. աշնանը Երդողանին ստիպեց արդեն անմիջականորեն մասնակցել դրան: Մոսկվայի ներգրավվածությունն ի դերն էր հանում նրա բոլոր ծրագրերը: Այդ նպատակով նա սկսեց երկիրը գաղափարապես նախապատրաստել պատերազմի: Եվ պետք է նշել, որ սկզբնական շրջանում դա հաջողվեց: Նորսումանականության գաղափարներով խանդավառված թուրքական հասարակությունը 2015 թ. տեղի ունեցած ԹԱՄԺ-ի ընտրություններում ապահովեց Երդողանի զլխավորած ԱԶԿ-ին պատգամավորական տեղերի համարյա կեսը⁷, ինչպես նաև սատարեց նրան թե՛ Սիրիա և Իրաք ներխուժման և այդ երկրներում քրդերի դեմ ռազմական գործողությունների, թե՛ 2016 թ. ռազմական հեղաշրջումը ձնշելու ժամանակ: Եվ միայն բանակն իրեն ենթարկելուց հետո Ռ. Երդողանը 2016 թ. օգոստոսի 24-ին հրամայեց սկսել Սիրիայի քրդերի և Իսլամական պետություն կազմակերպության դեմ օպերացիան, որն ստացավ «Եփրատի վահան» անվանումը և տևեց մինչև 2017 թ. մարտի վերջը: Թուրքական զորքերը գրավեցին Սիրիայի հյուսիսում գտնվող Ալ Բաբ, Ջարաբլուս և այլ քաղաքներ ու քրդական ինքնավարությունը բաժանեցին երկու մասի:

Ջարգացնելով հաջողությունը՝ Երդողանը հրամայում է 2018 թ. հունվարի 20-ին սկսել «Չիթենու ճյուղ» անվանումով նոր օպերացիա, որը տևում է մինչև մարտի 24-ը: Թուրքական բանակն այդ ընթացքում գրավում է քրդական ինքնավարության Աֆրին կանտոնը, որտեղից սկսում են վտարել քուրդ բնակչությանը և նրա տեղը բնակեցնել թյուրքերի և ընդդիմադիր արաբների, ինչի պատճառով քրդերի թիվը 96 %-ից իջել է 25 %⁸-ի:

⁶ Steu *Mordechai Kedar*. Turkey's Relationship with ISIS Proves It Is Deserting Its European Allies. "BESA", 11 October 2020 (<https://besacenter.org/turkey-isis-relationship/>):

⁷ Steu *Ильшат Саетов*. Окончательные итоги парламентских выборов обнародованы в Турции. «РИА Новости», 12.11.2015 (<https://ria.ru/20151112/1319198207.html>):

⁸ Steu *Ахмед Самир*. Курды и арабы должны действовать немедленно, чтобы разрушить турецкий проект поселения. "АННА", 26.05.2022 (<https://hawarnews.com/ru/165354288020627>):

2019 թ. հոկտեմբերին սկսվեց «Խաղաղության ակունք» օպերացիան, որի ժամանակ թուրքական զորքերը և սիրիական ընդդիմության ուժերը գրավեցին Ռաս էլ Այն ու Թել Աբյադ քաղաքները և կտրեցին ռազմավարական նշանակություն ունեցող Մ-4 մայրուղին: ԱՄՆ-ի Նախագահ Դ. Թրամպը դուրս բերեց ամերիկյան զորքերն այդ շրջաններից: Մնալով միայնակ և անկարող լինելով դիմադրելու թուրքական զորքերին՝ քրդերն ստիպված էին համաձայնվել ՌԴ-ի առաջարկությանը և Ասադի զորքերին հանձնել Մանբիջ, Քոբանի, Էտ Տաբկա և Էր Ռաքքա քաղաքները: Օպերացիան դադարեցվեց նոյեմբերի 22-ին, երբ Վ. Պուտինը և Ռ. Էրդողանը Սոչիում եկան համաձայնության, որ քրդական ուժերը թուրք-սիրիական սահմանից հետ էին քաշվում 10 կմ-ով, և այդ տարածքները, բացի Կամիշլի քաղաքից, հսկվում էին ռուս-թուրքական համատեղ պարեկներով⁹:

Վերլուծելով «Խաղաղության ակունք» օպերացիան՝ գալիս ենք այն եզրահանգման, որ Էրդողանը հերթական անգամ չկարողացավ լիովին հասնել իր նպատակներին՝ բախարգելիչ գոտին ոչ թե 30, այլ 10 կմ էր, և այն ստիպված էր վերահսկել ռուսաստանցիների հետ: Բացի այդ, տվյալ շրջաններում նորից տեղաբաշխվեցին սիրիական կառավարական զորքերը և, որ ամենակարևորն է, քրդական ուժերը չջախջախվեցին, իսկ իր քրդաբնակ շրջաններում տեղի էին ունենում հակակառավարական ելույթներ: Սիրիայի քրդերի նկատմամբ վարած այս քաղաքականությունը չէր կարող չազդել Թուրքիայի ներքաղաքական իրավիճակի վրա, ինչն էլ արտացոլվեց 2023 և 2024 թթ. ընտրությունների արդյունքներում:

Թուրքիայի քրդական քաղաքականությունը 2023–2024 թթ.

2019 թ. կնքված զինադադարը հիմնականում պահպանվեց մինչև 2024 թ.: Հակառակ Էրդողանի ծրագրի՝ հակամարտությունը ձգձգվեց, ինչը բացասաբար ազդեց երկրի ներքաղաքական ու սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի և նրա վարկանիշի վրա՝ արտացոլվելով 2023 թ. ընտրություններում¹⁰, որտեղ ձախ կողմնորոշում ունեցող կուսակցություններն ստացան ավելի շատ ձայներ, քան 2018 թ. ընտրություններում: Էրդողանն իր դաշինքի հետ կրկին պարտություն կրեց 2024 թ. մարտի 31-ին տեղի ունեցած ՏԻՄ ընտրություններում¹¹: Այս ընտրություններում քրդերի ներկայացվածությունն ավելի մեծացավ: Էրդողանը դիմեց բռնաճնշումների, սակայն ի զորու չէղավ պայքարելու ընդհանուր գործընթացի դեմ: Իսկ պատճառներից ամենազլխավորն այն է, որ քրդերի բնական աճն ավելի մեծ է, քան թուրքերինը, և մոտավոր հաշվարկներով 2100 թ. Թուրքիայի բնակչության կեսը կազմելու են քրդե-

⁹ Տես *Кирилл Кривошеев*. Мир на смену «Источника мира». Коммерсантъ, 22.10.2019 (<https://www.kommersant.ru/doc/4134236>):

¹⁰ Տես “Grand National Assembly of Türkiye” (<https://data.ipu.org/parliament/TR/TR-LC01/election/TR-LC01-E20230514/>):

¹¹ Տես “31 Mart 2024 Yerel Seçimleri / Belediye Başkanlıkları Türkiye Genelî” (<https://secim.hurriyet.com.tr/31-mart-2024-yerel-secimleri/secim-sonuclari/>):

րը¹²: Մյուս պատճառը քրդերի ազգային ինքնագիտակցության մակարդակի բարձրացումն է, և դրանում շատ մեծ է Ռոժավայի դերը:

Այսինքն՝ 2024 թ. ամռանը Էրդողանի համար Քրդական հարցը մտել էր փակուղի, և պետք էր փոխել կոշտ և անզիջումային քաղաքականությունը ու գնալ բանակցությունների: 2024 թ. հոկտեմբերի սկզբին Էրդողանը և նրա քաղաքական դաշնակից Ղ. Բահչելին ԹԱՄԺ-ում քրդամետ պատգամավորներին հաշտության և համագործակցության առաջարկություն արեցին՝ խոստանալով, որ ցմահ դատապարտված Օջալանին հնարավորություն կտրվի տեսակապով ելույթ ունենալու Դեմկուսի խմբակցության նիստում:

Ըստ Բահչելիի՝ դա շատ կարևոր է Թուրքիայի 85 միլիոն քաղաքացիների միասնության և հավասարության համար: Իր հերթին, Էրդողանը նույնպես այդ իրադարձությունը շատ կարևոր համարեց Թուրքիայի բոլոր քաղաքացիների միասնության և հավասարության համար¹³: Հասկանալի է, որ այս երկու փորձառու քաղաքական գործիչների քայլերը համաձայնեցված էին: Դա է ապացուցում նաև այն, որ մի քանի օր անց երկուսն էլ Դեմկուսի հասցեին հնչեցրեցին սպառնալիքներ, եթե չընդունվի առաջարկությունը: Էրդողանը Դեմկուսի պատգամավորներին «հիշեցրեց» 2014 թ. «Քոբանիի դասը» և կոչ արեց դադարեցնելու ահաբեկչական գործունեությունն ու վերադառնալու «նաքուր քաղաքականություն»: Իսկ Բահչելին ավելացրեց, որ իրենց այս խաղաղասիրական քայլը չպետք է շփոթել թուլության հետ և նշեց, որ Օջալանին կթույլատրվի ելույթ ունենալ ԹԱՄԺ-ում Դեմկուսի խմբակցության նիստում, եթե նա ՔԲԿ-ին կոչ անի դադարեցնելու պատերազմը և ինքնալուծարվելու¹⁴:

Քրդերին զինադադարի և հաշտության առաջարկության այս փուլը վստահված էր Ղ. Բահչելին, քանի որ նախորդ փուլը՝ 2012–2015 թթ., որը վարում էր Էրդողանը, վերջացավ անհաջողությամբ՝ պայմանավորված ինչպես ներքաղաքական, այնպես էլ սիրիական իրադարձություններով, երբ քրդերը մերժել էին նրա առաջարկությունները: Չախողվելով այդ նախաձեռնությունում՝ Էրդողանը Սիրիայի քրդերի դեմ ձեռնարկել էր երեք օպերացիա, ինչը վերջնականապես խզել էր կապը իր և քրդերի միջև: Եվ հիմա, ըստ Էրդողանի և Բահչելիի, վերջինս նոր բանակցություններում ավելի ընդունելի գործիչ կլիներ քրդերի համար: Բացի այդ, բանակցությունների այս փուլի ղեկավարումը փոխանցելով Բահչելիին՝ նա քրդերի հետ հաշտեցման գործընթացին մասնակից էր դարձնում նաև թուրք ազգայնականներին, որոնք ի սկզբանե դեմ էին դրան և ցանկանում էին լուծել Քրդական հարցը միայն

¹² Stv A. A. Филиппова. Демографические аспекты курдского вопроса в Турции. «Казанский вестник молодых ученых», 2020, т. 4, № 1 (<https://cyberleninka.ru/article/n/demograficheskie-aspekty-kurdsogo-voprosa-v-turtsii/viewer>):

¹³ Stv Руслан Баширли. Сильный Эрдоган обращает конец в начало. «Haqqin.az», 12 октября 2024 (<https://haqqin.az/news/329914>):

¹⁴ Stv Руслан Баширли. Очевидное – невероятное: Оджалан выходит из тюрьмы и ... направляется в парламент Турции. «Haqqin.az», 23 октября 2024 (<https://haqqin.az/news/330956>):

ուժային մեթոդներով: Մեղմվում էր նաև այդ բանակցությունների նկատմամբ ժողովրդա-հանրապետական կուսակցության դիրքորոշումը:

Այս բանակցությունները կարևոր էին Թուրքիայի մերձավորարևելյան քաղաքականության տեսակետից: Դրանով փորձ էր արվում վերահսկելի դարձնելու քրդերին և կանխելու նրանց համագործակցությունն ինչպես Իրանի, այնպես էլ՝ ԱՄՆ-ի և Իսրայելի հետ՝ պայմանավորված թուրք-իսրայելական լարված հարաբերություններով: Կարևոր էին նաև տնտեսական բազադրիչը, քանի որ դա հնարավորություն կտար իրագործելու Մերձավոր Արևելքում մեծ տնտեսական ծրագրեր և կամրապնդել Թուրքիայի ազդեցությունը նաև Միջին Արևելքում ու Հյուսիսային Աֆրիկայում¹⁵:

**Սիրիայում Բաշար Ասադի վարչակազմի տապալումը.
նոր հնարավորություններ և մարտահրավերներ Թուրքիայի
քրդական քաղաքականության համար**

Սակայն տեսնելով, որ քրդերը ձախողեցին այս բանակցությունները, թուրքական իշխանություններն սկսեցին այն օգտագործել ժամանակ շահելու և Սիրիայի քրդական ինքնավարության հարցը ռազմական ճանապարհով փակելու նպատակով, առավել ևս, որ նոյեմբերի 5-ին Աստանայում տեղի ունեցած ՌԴ–Իրան–Թուրքիա եռակողմ բանակցությունների ժամանակ Մոսկվան վերջնագրի տեսքով Էրդողանից պահանջել էր դուրս բերել իր բոլոր զորքերը Սիրիայից և մերժել էր նրա ու Ասադի հանդիպումը¹⁶: Հայտնվելով փակուղու առջև՝ Էրդողանը հրահանգում է բանակին և հատուկ ծառայություններին սիրիական ընդդիմության ուժերին գաղտնի նախապատրաստել Ասադի զորքերի վրա հարձակման, ինչը հնարավոր էր դարձել ուկրաինական ձգնաժամի և Իսրայել–Իրան հակամարտության ներկա փուլում, երբ երկրի քրդաբնակ տարածքներում Ասադի իշխանության ազդեցությունը չեզոքացված էր, և Ռոժավան դարձել էր փաստացի անկախ պետական կազմավորում: Օգտվելով Ռուսաստանի ուշադրության շեղումից և Իսրայելի հետ Իրանի ու «Հիզբոլլահի» հակամարտության մեջ ներքաշումից ու վերջինիս թուլացումից, ինչպես նաև ԱՄՆ-ում 2024 թ. նոյեմբերին տեղի ունեցած նախագահական ընտրություններից հետո իշխանության փոփոխությունից՝ Էրդողանը հրահանգեց սիրիական ընդդիմադիր ուժերին անցնել հարձակման, որն էլ դեկտեմբերի 8-ին ավարտվեց Բաշար Ասադի իշխանության տապալմամբ:

Այս հաղթանակը Էրդողանին հնարավորություն է ընձեռում նշված խմբավորումների և իր դաշնակից նոր սիրիական կառավարական ուժերի հետ պարտության մատնելու քրդերին և վերջնականապես ոչնչացնելու Ռոժա-

¹⁵ *Stu Özge Genç*. The Kurdish Issue Revisited: Türkiye's Complex Road to Peace. "Middle East Council on Global Affairs", November 2024 (https://mecouncil.org/wp-content/uploads/2024/11/MECGA_Policy-Note_The-Kurdish-Issue-Revisited_Final-1.pdf):

¹⁶ *Stu Ömer Özkizilcik*. What does Turkey gain from the rebel offensive in Syria? "Atlantic Council", 5 December 2024 (<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/syria-turkey-rebel-offensive/>):

վան: Ըստ Էրդողանի՝ ԱՄՆ-ի նոր վարչակազմը, ազդվելով Անկարայի կայծակնային հաջողությունից, Սիրիայից ամերիկյան զորքերի դուրսբերման պայմանները կքննարկի իր հետ¹⁷, սակայն նրա այս ծրագիրը չի արժանացել ԱՄՆ-ի հավանությանը, քանի որ վերջինս քրդերի դաշնակիցն է: Էրդողանի համար դրությունը բարդանում է նաև այն հանգամանքով, որ քրդերի դաշնակիցն է նաև Իսրայելը: Հասկանալով այս ամենը՝ Էրդողանը, օգտվելով այն հանգամանքից, որ Իսրայելն զբաղված է Իրանի ու ՀԱՄԱՍ կազմակերպության հետ հակամարտությամբ, իսկ ԱՄՆ-ի նորընտիր Նախագահ Դ. Թրամպը՝ ռուս-ուկրաինական զինված հակամարտության կարգավորման հարցերով և Չինաստանի հետ խորացող բազմաուղորտային մրցակցությամբ, աշխատում է հնարավորինս արագ բռնազավթել Ռոժավան՝ առայժմ որևէ հակազդեցություն չստանալով որևէ երկրից կամ միջազգային կազմակերպությունից¹⁸:

Մենակ մնալով թուրքական ռազմական մեքենայի և ահաբեկչական խմբավորումների դեմ՝ Ա. Օջալանը փետրվարի 27-ին ստիպված էր իր կուսակիցներին կոչ անել դադարեցնելու զինված պայքարը, իսկ ԲԲԿ-ն՝ ինքնալուծարվելու¹⁹: Դրանից հետո Սիրիական Քրդստանի ղեկավարությունը Մազլում Քոբանիի գլխավորությամբ կատարեց, մեր կարծիքով, միակ ճիշտ քայլը՝ սույն թվականի մարտի 10-ին Սիրիայի անցումային շրջանի Նախագահ Ահմեդ ալ Շարաայի (Աբու Մուհամմադ Ջուլանի) հետ կնքելով ինքնավարության հաստատությունները սիրիական պետական հաստատություններին ինտեգրելու պայմանագիր: Եթե այս համաձայնագիրը կյանքի կոչվի, ապա Էրդողանը կզրկվի Սիրիայում թուրքական զորքեր պահելու ամենակարևոր հիմնավորումից և ստիպված կլինի դուրս բերել զորքերը Սիրիայի ամբողջ տարածքից, և սիրիական քրդերի խնդիրը կշարունակի թուրքական իշխանությունների համար մնալ չլուծված:

Եզրակացություն

1984 թ. թուրքերը չեն կարողանում ճնշել քրդական ապստամբությունը, և քրդերի ազգային ինքնագիտակցության աճման հետ այն շարունակվելու է: Իսկ եթե հաշվի առնենք այն փաստը, որ Թուրքիայում քրդերի բնական աճը թուրքերից ավելի մեծ է, և տարբեր ուժային կենտրոններ օգտագործելու են նրանց Թուրքիայի հետ իրենց հարաբերություններում, ապա քրդական խնդիրը ժամանակի հետ ավելի է սրվելու:

2024 թ. նոյեմբերի 27-ին սիրիական ընդդիմության ձեռնարկած հար-

¹⁷ Տես նույն տեղում:

¹⁸ Տես «Трамп – это ворота к войне для Эрдогана». “ANF News”, 14 ноября 2024 (<https://anfrussian.com/Аналитика/-60788>):

¹⁹ Տես «Абдулла Оджалан призвал турецких курдов сложить оружие. Он с конца 1990-х отбывает пожизненный срок – и больше 40 лет остается символом борьбы курдов за независимость». “Meduza”, 28 февраля 2025 (<https://meduza.io/feature/2025/02/28/abdulla-odzhalan-prizval-turetskih-kurdov-slozhit-oruzhie>):

ձակունը Էրդողանի միակ տրամաբանական ելքն էր թե՛ սիրիական, թե՛ քրդական փակուղուց, քանի որ Սիրիական հաղթանակը Թուրքիային ընծեռում է Ռոժավան ուժով գրավելու և Քրդական շարժումը ճնշելու նոր հնարավորություններ: Սակայն դրա հետ մեկտեղ այն կրում է նաև նոր մարտահրավերներ՝ պայմանավորված ինչպես հնարավոր սիրիական քաղաքացիական պատերազմում ներգրավվածությամբ, այնպես էլ Քրդական հարցի կապակցությամբ ԱՄՆ-ի և Իսրայելի հետ լարված հարաբերություններով:

Քիչ է հավանականությունը, որ Էրդողանը ինքնակամ դուրս կբերի թուրքական զորքերը Սիրիայից և Իրաքից, որովհետև դա կհանգեցնի քրդական պետության ստեղծմանը, ինչին կհետևի Թուրքիայի քրդաբնակ շրջաններում անկայսական շարժման աճումը:

Քաղաքական իրավիճակի հետագա վատթարացման դեպքում ավելի է սրվելու Քրդական հարցը երկրի ներսում, և ցանկացած քաղաքական ուժ, գալով իշխանության, ստիպված է լինելու քրդերի հանդեպ կիրառել նույն քաղաքականությունը, որը կիրառում է Էրդողանը և որին քննադատում են իրենք:

Էրդողանի և նրա դաշնակից քաղաքական ուժերի խաղաղասիրական կոչերն ու առաջարկությունները մարտավարական հնարք են, և դրանք չեն արտացոլում քրդերի հանդեպ թուրքական իշխանությունների վարած իրական քաղաքականությունը: Օգտվելով ռուս-ուկրաինական և արաբա-իսրայելական հակամարտություններում համաշխարհային և տարածաշրջանային ուժային կենտրոնների ներգրավվածությունից՝ Էրդողանն աշխատելու է նվաճել Ռոժավան և ճնշել քրդական շարժումը:

Սիրիայի քրդական ինքավարությունը, ս. թ. մարտի 10-ին Սիրիայի անցումային շրջանի կառավարության հետ կնքելով ինտեգրման պայմանագիր, լուծեց երեք կարևոր խնդիր. ա) ստեղծեց նախադրյալներ Քրդական հարցում թուրք-սիրիական հակաքրդական դաշինքի քայքայման համար, բ) ի չիք դարձրեց Սիրիայում թուրքական զորքերի գտնվելու համար Էրդողանի ամենակարևոր հիմնավորումը, գ) ապահովեց Թուրքիայի համար Քրդական հարցի՝ որպես նրա հիմնական խնդիրներից մեկի շարունակականությունը:

2024 թ. նոյեմբերի 27-ին Թուրքիայի աջակցությամբ սիրիական ընդդիմության ձեռնարկած հարձակումը և Սիրիայի նկատմամբ Անկարայի փաստացի վերահսկողության հաստատումը հիմնովին փոխեցին Մերձավոր Արևելքում ուժերի հաշվեկշիռը: Սիրիայում ՌԴ և Իրանի ձախողումը կարող է բացասաբար ազդել ՀՀ անվտանգային միջավայրի վրա և ամրապնդել Ադրբեջանի դիրքերը: Իրավիճակը Հայաստանի համար ավելի է բարդանալու, եթե ԱՄՆ-ը և Իսրայելը Ադրբեջանի գաղտնի աջակցությամբ հարվածներ հասցնեն Իրանին: Իրադարձությունների զարգացման նման սցենարն իրական սպառնալիք է ստեղծում Սյունիքի համար:

TRANSFORMATIONS OF TURKEY'S KURDISH POLICY
IN THE CONTEXT OF SYRIAN CRISIS

*A. S. SAYIYAN, PhD in Historical Sciences, Research Fellow, CRSS, INSS,
NDRU, MOD, RA, Research Fellow, Institute of History, NAS, RA*

SUMMARY

In 2011, the Arab Spring in Syria entailed on the creation of the self-proclaimed Kurdish autonomy of Rojava, in which the main ruling party is the PKK-established Democratic Union Party, which caused a transformation of Turkey's Kurdish policy. Turkey's involvement in the Syrian conflict grew more and more active. However, until 2016, Erdogan avoided direct intervention, nevertheless using Islamist organizations sponsored by him against the Kurds. Anyhow, in 2015, Moscow intervened in the Syrian conflict, and Turkey carried out three invasions of Syria from 2016 to 2019, occupying territories of Northern Syria and dividing Rojava into two parts.

Nonetheless, Erdogan failed to achieve his main goal of destroying Rojava, whose territory was invaded by the Syrian government and Russian troops, in addition, the PKK presence in the Turkish parliament, as well as local authorities increased on account of the 2023-2024 election results. Erdogan then resorted to violence under far-fetched pretexts, imprisoning Kurdish MPs and mayors, this causing even greater complications both domestically and in relations with Western countries and international organizations.

In this regard, in order to gain time Erdogan pretended to make concessions. As a matter of fact, the Islamist organizations sponsored by him, launched a Turkish army-supported offensive in Syria on November 27 and occupied the entire territory of the country, excluding Rojava, on December 8.

At this point, the coming to power of pro-Turkish forces in Syria gives Erdogan the opportunity to seize the Kurdish autonomy and suppress the Kurdish liberation movement through joint actions of Turkish and Syrian forces. Since the US and Israel are against the destruction of Rojava, Erdogan is trying to take advantage of the US involvement in the deepening economic warfare with China and the settlement of the Ukrainian conflict, and as of Israel – in the conflict with Iran and the Hamas group, and to seize Rojava as quickly as possible, while leading states and international organizations do not put up significant resistance.